

بررسی علل گرایش به رفتارهای پرخطر در دانش آموزان پسر

دبیرستانی شهر تهران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۴/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۴/۱۷

فاطمه علیزادگانی^۱، مهناز اخوان تفتی^۲، ملوک خادمی^۳

از صفحه ۱۲۸ تا ۱۰۳

چکیده:

زمینه و هدف: امروزه یکی از مهمترین آسیب‌های اجتماعی در میان نوجوانان بروز رفتارهای پرخطر است. پژوهش حاضر با هدف بررسی علل گرایش به رفتارهای پرخطر در دانش‌آموزان پسر دبیرستانی شهر تهران انجام شده است.

روش‌شناسی: روش پژوهش کیفی، روش گردآوری داده‌ها مصاحبه نیمه‌ساختاریافته است. پاسخ‌های داده شده از سوی دانش‌آموزان ضبط و سپس بر روی کاغذ آورده شده و با روش تجزیه و تحلیل محتوایی مورد بررسی قرار گرفت. سپس با شیوه کدگذاری باز و محوری مقوله‌بندی شد. از بین دانش‌آموزان مشکل‌دار که در خطر اخراج قرار داشتند ۲۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب گردیدند.

یافته‌ها: در دو مقوله کلی: (۱) عوامل فردی وابسته به دانش‌آموزان و نیازهای آن‌ها: لذت‌جویی، کنجکاوی، کسب هویت، اعتماد به نفس کاذب، قهرمان‌نمایی؛ (۲) عوامل وابسته به بافت و زمینه: ارتباط با همسالان، سرگرمی با موبایل پرسه‌زنی در فضای مجازی، دسترسی آسان و ارزان انواع مواد، میهمانی‌ها و دورهمی‌های مختلط، الگوپذیری منفی از حرف و عمل بزرگترها و مسئولان، نبود مکان تفریحی و ورزشی، ناآگاهی والدین و اولیاء مدرسه، انگ و برچسب‌زنی، محدودیت‌های مالی تقسیم شدند. همچنین بالاترین آرزوی این دانش‌آموزان پول دار شدن و ارتباط با جنس مخالف بوده است.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش نشان داد مصاحبه‌شوندگان مهارت‌های و آموزش‌های لازم را برای مقابله با نیازها و خواسته‌های سنی خود را نیاموخته‌اند و در رفتارهای خود هیچ توجهی به پیامدهای آن ندارند ضروری است آموزش‌های لازم برای این گروه سنی در اولویت قرار گیرد.

کلید واژه‌ها:

علل گرایش، رفتارهای پرخطر، دانش‌آموزان پسر دبیرستانی، شهر تهران.

۱ دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی دانشگاه الزهرا(س)، نویسنده مسئول، Shahla_alizadegani@yahoo.com

۲ دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه الزهرا(س).

۳ دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه الزهرا(س).

علیرغم تلاش‌های بسیاری که در دو دهه‌ی اخیر در جهت افزایش آگاهی عمومی نسبت به آسیب‌های رفتارهای پرخطر صورت گرفته است، همچنان با افزایش روزافزون این رفتارها بویژه در میان نوجوانان روبه‌رو هستیم (شکری، نظری، موسوی، اکبری و صفایی، ۱۳۹۳). رفتارهای پرخطر نه تنها برای فرد درگیر بلکه برای جامعه نیز زیان‌های جدی به بار می‌آورد (بویر^۱، ۲۰۰۶). بسیاری از رفتارهای پرخطر در این دوره، به واسطه تغییرات سریع فیزیکی، روانشناختی، اجتماعی، فرهنگی، و شناختی دوران بلوغ است که نوجوان را با انبوهی از مشکلات مغایر با سلامتشان مواجه می‌نماید (استاینبرگ^۲، ۲۰۱۶؛ سانتراک^۳، ۲۰۱۲). نوجوانان به علل گوناگون ممکن است به این رفتارها روی آورند (استاینبرگ، ۲۰۱۴؛ اریکسون^۴، ۱۹۷۹؛ احدی و محسنی، ۱۳۸۵). در این پژوهش به علل گرایش نوجوانان به رفتارهای پرخطر پرداخته خواهد شد.

بیان مسئله

دانش‌آموزان دبیرستانی در دوران پرتلاطم نوجوانی قرار دارند که معمولاً با بلوغ آغاز می‌شود. هال^۵ (۱۹۱۶) و اریکسون (۱۹۷۹) این دوران را به طوفان و یا بحران تشبیه نموده‌اند (سانتراک، ۲۰۱۲). از دید بسیاری، عمده‌ترین تحول در نوجوانی دگرگونی جسمانی و جنسی است (بلیکمور، وینر، مینز، گودینگز و وایتکر، ۲۰۱۵^۶). چنانچه فروید^۷ (۱۹۴۸) دوره‌ی نوجوانی را با طغیان‌های بلوغ جنسی و افزایش شدید انرژی و لذت‌جویی همراه می‌داند (سیف، ۱۳۹۳). علاوه بر این، تغییرات چشمگیری هم در رشد شناختی (پیاز، ۱۹۷۹، سیف، ۱۳۹۳) ایجاد می‌شود که اثر شگرفی بر رفتار و عملکرد نوجوانان دارد که نیازمند آموزش‌های ویژه در این زمینه است (لیتل، ۲۰۱۵^۸؛ استاینبرگ، ۲۰۱۶؛ سانتراک، ۲۰۱۲). رفتارهای پرخطر شامل: گریز از مدرسه، دزدی، پرخاشگری، استفاده از مواد مخدر و مشروبات الکلی، روابط جنسی نامشروع

1 Boyer

2 Steinberg

3 Santrock

4 Erikson

5 Hall

6 Blakemore, Viner, Menzies, Goddings, Whitaker

7 Freud

8 Little

و غیراخلاقی، بی‌نظمی‌های غذایی، عصبیان و سرکشی، ارتکاب جرم، خودکشی و انجام ورزش‌های خطرناک، عدم رعایت قانون در رانندگی نمونه‌هایی از رفتارهای پرخطری است که در سنین نوجوانی شیوع بیشتری دارند. رفتارشناسان به سنین نوجوانی لقب «پارادوکس سلامت»^۱ داده‌اند، در این دوره توانایی فیزیکی و حس سرزندگی در نوجوان در بالاترین سطح خود قرار دارد اما در مقابل بالاترین درصد رفتارهای پرخطر و آمار مرگ و میرناشی از حوادث رانندگی به دلیل انجام این گونه رفتارها است (بلیک‌مور، میلز، ۲۰۱۴). نوجوانان در این دوران نقش‌ها و مسئولیت‌های جدیدی را می‌پذیرند و مهارت‌های اجتماعی را برای به عهده گرفتن آن نقش‌ها می‌آموزند ولی از آنجا که مدل و الگویی دقیق، روشن و همه‌جانبه در زمینه رفتار مناسب برای آنها تعریف نشده است، به سبک و سنگین کردن رفتارها، آزمایش نقش‌ها، و در برخی موارد به نادیده گرفتن هنجارها و قوانین جامعه دست می‌زنند. نوجوانان این رفتارها را از طریق کسب تجربه‌های جدیدی که در اجتماع و در ارتباط با همسالان و دیگران می‌آموزند (استاینبرگ، ۲۰۱۶، بندورا، ۱۹۸۶) که برای اثبات خود و مرکز توجه قرار گرفتن است (سمتانا، ویلالوبوس، ۲۰۱۰؛ پیازه، ۱۹۷۳، سیف، ۱۳۹۳؛ اریکسون، ۱۹۷۹). بسیاری از رفتارهای پرخطر از قبیل سیگار، الکل، مواد مخدر و روابط جنسی نامطمئن در سنین قبل از ۱۸ سالگی اتفاق می‌افتند (برگمن و اسکات، ۲۰۰۱؛ بروکس، هریس، ترال، وود، ۲۰۰۲).

برپایه‌ی آمار سازمان بهزیستی (۱۳۹۰) ۵۰٪ بزهکاران در شهرهای بزرگ و اخراجی‌های سیستم آموزشی، به دلیل رفتار نامناسب‌شان در مدرسه بوده است. سالانه حدود ۲۵٪ از دانش‌آموزان ترک تحصیل می‌کنند که بسیاری از آنها گرفتار مواد مخدر و گرایش به رفتارهای پرخطر دیگر دارند. همچنین، با توجه به آمارهای پیش‌بینی شده توسط بانک جهانی در رابطه با شاخص‌های توسعه‌ی جهانی، در سال (۱۳۹۰) نوجوانان ۱۰-۱۹ ساله حدود ۱۸٪ جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند طی سال‌های اخیر، آسیب‌های اجتماعی در کشور ما به طور متوسط

- 1 Health Paradox
- 2 Blakemore, Mills
- 3 Bandura
- 4 Smetana, VillaLobos
- 5 Piaget
- 6 Bergman, Scott,
- 7 Brooks, Harris, Thrall, Woods

هر سال ۱۵٪ رشد داشته‌اند (طیبیان، ۱۳۹۰). بررسی علل گرایش دانش‌آموزان به رفتارهای پرخطر برای کاهش نرخ خطرپذیری ضرورت و اهمیت ویژه‌ای می‌یابد؛ چرا که هرگونه ضایعه و نارسایی در بهداشت جسمی و روانی و در نتیجه، کاهش توانایی‌های این قشر حرکت‌ساز، به گونه‌ای غیرقابل اجتناب به کندی در پیشرفت جامعه می‌انجامد.

مبانی نظری پژوهش

پیاژه در نظریه رشدشناختی (سیف، ۱۳۹۳) معتقد است: در دوران نوجوانی علاوه بر تغییرات جسمی و جنسی تحولات شگرفی نیز در تفکر نوجوان ایجاد می‌گردد. تفکر انتزاعی دارای ویژگی‌های انتقاد از بزرگترها و مسئولان، توجه به خود، خودمحوری، بی‌تصمیمی و گاه دوگانگی در تفکر و عمل است. یکی از علل «شکاف بین نسلی»^۱ در این دوران تضاد بین حرف و عمل بزرگترها است (سید محمدی، ۱۳۹۲).

همچنین، او معتقد است نوع جدیدی از خودمحوری در دوران نوجوانی به وجود می‌آید و نوجوان به تماشاگران خیالی و افسانه شخصی می‌اندیشد، وقتی افسانه شخصی با هیجان‌های نوجوان در هم می‌آمیزد به مخاطره‌جویی نوجوانان کمک می‌کند و آنها را متقاعد می‌سازد که آسیب‌پذیر نیستند و می‌توانند دست به رفتارهای پرخطر بزنند.

در نظریه رشد روانی- اجتماعی اریکسون (۱۹۷۹) دوران نوجوانی را دوره هویت‌یابی می‌نامند. نوجوان به کشف استقلال «خود» می‌پردازد و به عبارت دیگر، «خود» را حس می‌کند، تا بتواند خود را پیدا نماید. نوجوان از راه تعاملات اجتماعی و بدست آوردن تجربه هویت خود را بدست می‌آورد. شکل‌گیری هویت نوجوان در این سنین می‌تواند موفقیت‌ها و داشتن خود پنداره مثبت را در او پایه‌ریزی کند. برخلاف آن نیز اگر فرد در این سنین نتواند «هویت خود» را شکل دهد در تمام دوران زندگی دچار احساس خود کم‌بینی و حقارت خواهد بود و گرایش بیشتری به رفتارهای پرخطر خواهد داشت.

نظریه مارسیا (۱۹۶۶): مفهوم «موانع»^۲ از نظر مارسیا در مورد موضع هویت است تا به شکلی دقیق‌تر متغیرهای اجتماعی- فرهنگی را نیز که ممکن است بر کارکرد روانی درونی فرد اثرگذار باشند منعکس سازد. اهمیت به این نکته که دگرگونی در شرایط اجتماعی، اقتصادی و

1 The gap between generation

2 Barriers

رویدادهای جهانی بر ساختاری که فرد هویت خود را در آن می‌سازد اثر بسیار خواهد داشت (سیف، ۱۳۹۳).

گلاسر (۱۳۹۰) در «نظریه انتخاب»^۱ معتقد است: انسان‌ها همواره رفتار خود را انتخاب می‌کنند، هر نوع رفتاری که از فرد سر می‌زند، انتخاب شده است و هر رفتاری برای کاهش سطح ناکامی یا ارضای نیاز خاصی انجام می‌گیرد. اگرچه ممکن است این رفتارها ناکارآمد باشد، اما به این علت که فرد راه بهتری برای کاهش ناکامی خود در آن لحظه نمی‌شناسد، به رفتار خود ادامه می‌دهد. دانش‌آموزان اگر رفتار پرخطری انجام می‌دهند معطوف به هدفی است، این هدف نیز در راستای ارضای یکی از نیازهای آنها است.

در نظریه روانکاو فروید^۲ (۱۹۴۸) معتقد است: لذت‌جویی نقش مهمی در زندگی فرد دارد و آن را تنها مؤلفه شخصیت می‌داند که از بدو تولد حضور دارد و فرآیندی است که مجموع گرایش را تشکیل می‌دهد و از اصل لذت و نیاز پیروی می‌کند و شامل تمایلات و احساسات ناخودآگاه فرد است (کاوه، ۱۳۹۱) مخصوصاً در دوره نوجوانی که با طغیان‌های بلوغ جنسی و افزایش شدید انرژی در نوجوان همراه است گرایش بیشتر به لذت‌جویی در آنها شدت می‌یابد و در بیشتر مواقع نوجوانان را دچار مشکلاتی می‌نماید.

در نظریه انگ یا برچسب زدن (لمرت، ۱۹۷۹؛ بکر، ۱۹۶۳؛ صدیق سروستانی، ۱۳۸۹) معتقدند: انحراف یک پدیده اجتماعی است و جامعه است که هویت انحرافی را در افراد بوجود می‌آورد. فرد مطلوب یا نامطلوب، آگاهانه یا ناآگاهانه، برچسب منحرف می‌خورد و در نتیجه تصویری جدید از خود می‌سازد و رفتارهای متناسب با آن را آغاز می‌کند. برچسب زدن عامل مهمی در انحرافات و گرایش دانش‌آموزان به رفتارهای پرخطر است (ستوده، ۱۳۷۹؛ سلیمی و داوری، ۱۳۸۷).

نظریه رفتار مشکل‌ساز:^۴ در این نظریه جسور و جسور^۵ (۱۹۷۷) علل رفتارهای مشکل‌زای نوجوانان را در زمینه‌های: ۱- عوامل شخصیتی فرد ۲- عوامل محیطی ۳- سیستم رفتاری فرد دانسته‌اند که باعث یادگیری رفتارهای پرخطر خواهد شد. در زمینه عوامل شخصیتی،

1 Choice theory

2 Freud

3 Becker

4 Problematic behavior Theory

5 Jessor & Jessor

شکل‌گیری هویت انسجام نیافته، عزت نفس و خود کنترلی پایین نوجوان او را مستعد‌گرایش به رفتارهای پرخطر می‌نماید. در مورد عوامل محیطی، گرایش به همسالان به دلیل نداشتن ارتباط مناسب با خانواده و شرایط و تغییراتی که در جامعه ایجاد شده است می‌تواند از آن جمله باشد.

پیشینه پژوهش

رحمانی فضلی (۱۳۹۵) در پژوهش‌های انجام شده تغییرات اجتماعی و سبک زندگی در جامعه را یکی از علل شیوع و بالارفتن آسیب‌های اجتماعی می‌داند. بالا رفتن اعتیاد؛ همچنین عامل ۵۰ درصد از طلاق‌ها است. در این زمینه توجه بیشتر به قشر آسیب‌پذیر جامعه (نوجوانان) ضروری است. موسوی چلک و مسلمی‌فر (۱۳۹۴) در پژوهش خود به بررسی رفتارهای جنسی پرداخته است و در یافته‌اند که تقریباً ۵۰٪ از ایدز هر ساله در افراد زیر ۲۵ سال اتفاق می‌افتد.

آتش‌نفس، قربانی، طباطبایی، عباسپور و محمودیان (۱۳۹۳)؛ رشید (۱۳۹۳)؛ هاشمیان‌فر، دهقانی و اکبرزاده (۱۳۹۲) سام‌گیس (۱۳۹۲)؛ ملکی (۱۳۹۳) در پژوهش‌های خود دریافته‌اند: شیوع رفتارهای پرخطر در ارتباط با سوء مصرف مواد در نوجوانان از رشد بالایی برخوردار است و اکثر از دوران دبیرستان آغاز شده است. از ۱۴ میلیون دانش‌آموز تقریباً حدود ۷۰ هزار نفر سابقه مصرف دست کم یک بار شیشه را دارند.

نجفی، رحیمیان، بوگر، دهشیری و بیگدلی (۱۳۹۲) در پژوهش خود به شناسایی آسیب‌های اجتماعی فقدان مهارت‌های حل مساله و مهارت‌های ارتباطی را به عنوان عوامل خطر ساز در نوجوانی نام برده شده است.

ذاکری پور، غلامرضا و فتحی، یوسف (۱۳۹۳). در پژوهش خود دریافته‌اند: بیشترین علل روانشناختی رفتار پرخطر نوجوانان مربوط به عوامل شخصیت و عدم تثبیت هویت شکل گرفته در دوران بلوغ است.

موتسیانا، کارت، کلارک، بلیکمور و شاروت^۱ (۲۰۱۳) در پژوهش‌های خود دریافته‌اند: باور و قبول نوجوانان در مورد خواندن و یا شنیدن خبرهای بد مانند: استفاده از الکل، سیگار، مواد

1 Moutsiana, Garrett, Clarke, Blakemore, Sharot

مخدر، ارتباط جنسی نوجوانان بدلیل هیجان‌خواهی و تجربه کم اهمیت زیادی به اینگونه خبرها نمی‌دهند به همین علت بدون ترس به رفتارهای پرخطر دست می‌زنند.

در پژوهشی استیفانی، سباستین، کوهن، کادوش و بلیکمور^۱ (۲۰۱۲) نیز به اصطلاح «مغز اجتماعی»^۲ اشاره می‌نمایند که به طرز چشمگیری در دوران بلوغ و نوجوانی تغییر می‌کند. ارتباط با همسالان نقش مهمی در گرایش آنها به رفتارهای پرخطر دارد. همچنین در پژوهش‌های (چنگ ۲۰۱۲؛ شوماخر ۲۰۱۰؛ فلانری، سینگر، وستر، ۲۰۰۴؛ بندورا، ۱۹۸۶؛ گلاسر، ۱۳۹۰) یادگیری از طریق ارتباط با همسالان بررسی شده است و ارتباط معنادار آنها مشخص گردیده است.

کلداس، هاشم، اسماعیل^۳ (۲۰۱۵) در پژوهش خود با توجه به افزایش رفتارهای پرخطر در بین دانش‌آموزان نیاز به آموزش‌های مهارت‌های تفکر در مدارس را برای جلوگیری از این آسیب‌ها ضروری دانسته‌اند. ساترلند (۱۹۴۲) در پژوهش خود دریافته است: افراد یادگیری ارزش‌ها، نگرش‌ها، تکنیک‌ها و انگیزه برای رفتار مجرمانه و پرخطر را از طریق تعامل و ارتباط با دیگران می‌آموزند (درستوده، ۱۳۷۹). در پژوهش‌های آیزنک، ۱۹۷۷؛ راجرز ۱۹۸۷، پروین، ۱۳۷۴) انجام رفتارهای پرخطر در دوران نوجوانی بیشتر برای لذت جویی است بدون توجه به پیامدهایی که می‌تواند سلامت فرد را به خطر اندازد.

مک فیلی (۲۰۰۱) در پژوهش خود در ارتباط با اعتیاد به سیگار و مواد مخدر به نقش دوستان و انتقال عادت‌های آنها به یکدیگر اذعان دارد. او همچنین به نوشیدن مشروبات و رفتار غیرعادی در میهمانی‌ها، پارتی‌ها و پارک‌ها زیر فشار دوستان برای ارتباط اجتماعی آسانتر اشاره می‌نماید.

در پژوهش‌های (روباکا، ۲۰۱۲؛ کولدپ ۲۰۰۹؛ قصابی، صنعتی، شرقی، عزتی، چمنی، ۱۳۹۱) به تأثیرات منفی و مخرب وسایل ارتباطی و سایت‌های مجازی اشاره نموده‌اند. مک دو گال (۲۰۰۱) در یافته‌های پژوهش‌های خود، سائق‌های مختلفی همچون کنجکاو، ابراز وجود و تنفر، را ریشه در رفتارهای اجتماعی می‌داند. نوجوانان با دست زدن به این رفتارها نوعی اعتراض خود را به شرایط جامعه و نیازهای خود بیان می‌دارند. (هیرشی ۱۹۶۹؛

1 Stephanie, Sebastian, Cohen, Kadosh, Blakemore

2social brain

3 Kuldass, Hashim, Ismail

ستوده، ۱۳۷۹) نیز معتقد است: افرادی که به رفتارهای پرخطر دست می‌زنند رفتارشان به دلیل گسستگی یا ضعف تعلق به جامعه و بی‌اعتمادی است. وی مدعی است که پیوند میان فرد و جامعه علت هم‌نوایی و عامل اصلی مهار رفتارهای فرد است و ضعف این پیوند یا نبود آن موجب اصلی کج‌رفتاری است.

مدل مفهومی پژوهش:

علل گرایش نوجوانان به رفتارهای پرخطر در زمینه‌های فردی، و نیازهای آنها و عوامل محیطی، بافتی و زمینه‌ای که در آن زندگی می‌کنند برای شناخت الویت‌بندی هر یک از متغیرها برای برنامه‌ریزی‌های کوتاه و بلندمدت در زمینه‌های آموزش‌های و مهارت‌های موردنیاز نوجوانان براساس شرایط سنی، نیازها و محیطی آنها ضروری است.

سوال‌های پژوهش

برای شناخت علل گرایش دانش‌آموزان به رفتارهای پرخطر شناخت دو عنصر ضروری است

- ۱- افکار و اندیشه‌های و تمایلات نوجوانان ۲- فعالیت روزانه و دل مشغولی‌های آن‌ها. به همین علت در مصاحبه پرسش‌هایی در ارتباط با این موارد در قالب ۳ پرسش اصلی باز پرسیده شد و در خلال آن‌ها نیز هر کجا که نیاز بود پرسش‌های دیگری با توجه به شرایط دانش‌آموزان پرسیده شده است.

۱- چرا دانش‌آموزان دبیرستانی گرایش بیشتری به انجام رفتارهای پرخطر دارند؟

۲- از نظر دانش‌آموزان در معرض خطر، چه عوامل در بروز رفتارهای پرخطر نقش دارند؟

۳- تمایلات و خواسته‌های این دانش‌آموزان چیست؟

پرسش‌ها به عنوان راهنمای مصاحبه طراحی شده که پاسخ‌های باز و تفسیری دارند. پرسش‌ها در قالب گفتگوی دوستانه و بدون هیچ پیش‌فرضی انجام شده است. البته برای عدم دخل و تصرف در داده‌ها (صحبت‌های دانش‌آموزان) در مصاحبه‌ها از همان کلمات و اصطلاحاتی که مصاحبه‌شوندگان ابراز داشته‌اند استفاده شده است.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش جهت بررسی نگرش دانش‌آموزان، بهترین روش کیفی است که با استفاده از روش تحلیل محتوا داده‌ها به دست آمده است. به دلیل پیچیدگی و بخش‌های پنهان در این زمینه انجام این روش به کشف حیطه‌ها و ابعاد آن کمک بسیاری می‌کند. جامعه پژوهشی شامل تمامی دانش‌آموزان دبیرستانی پسر در معرض خطر شهر تهران بود. با روش نمونه‌گیری تصادفی ۲ ناحیه آموزش و پرورش انتخاب گردید. از هر دبیرستان به صورت تصادفی از بین دانش‌آموزانی که به علل گوناگون: درس نخواندن، غیبت‌های مکرر، مصرف سیگار، الکل، مواد مخدر، ارتباط با جنس مخالف و رفتارهای جنسی و انجام رفتارهای پرخطر دیگر در لیست دانش‌آموزان مشکل‌دار مدرسه بودند ۲۰ نفر انتخاب گردیدند.

ویژگی‌های دانش‌آموزان مصاحبه‌شونده: ویژگی دانش‌آموزان از نظر سن بین (۱۶-۱۷) ساله بودند. شاخص‌های وضعیت مالی بر پایه داشتن خانه، ماشین خارجی، ویلا، پول توجیبی ماهیانه بین ۷۰۰ هزار تومان به بالا تعداد ۴ نفر دانش‌آموز؛ متوسط با پول توجیبی در حدود ۳۰۰-۵۰۰ هزار تومان ۶ نفر، ساکن خانه اجاره‌ای و ماشین ایرانی و ماهیانه حدود ۱۰۰ هزار

تومان، ۱۰ نفر به ترتیب: خوب، متوسط، و ضعیف بوده است. از نظر وضعیت درسی ۳ نفر خوب، ۶ نفر متوسط، ۱۱ نفر ضعیف بوده است. داشتن معدل ۱۷ به بالا خوب، معدل ۱۴-۱۷ متوسط و معدل ۱۲ به پایین دانش آموز ضعیف قلمداد شده است. زمان مصاحبه بین ۳۰-۴۵ دقیقه و مکان مصاحبه مدرسه بوده است. از آنجایی که پژوهشگر حدود ۲۷ سال سابقه تدریس در مقطع دبیرستان را دارد کاملاً به شرایط و موقعیت آشنایی دارد.

در این روش پژوهش گر نگاه عمیق تری به موضوع دارد، در واقع تحلیل محتوا، استنباط و شناخت مبنی بر شرایط تولید موضوع، به کمک شاخص ها است شاخص هایی که در محیط طبیعی و اغلب پنهان هستند و در خلال مصاحبه ها و مشاهدات آشکار می گردند (باردن، ۱۹۸۶؛ درمنادی، عابدی و طالب زاده، ۱۳۹۴). در این پژوهش، پس از انجام مصاحبه ها و ضبط آنها برای بدست آوردن متن مصاحبه ها، بر روی کاغذ پیاده شد و برای پردازش داده های حاصل از مصاحبه، از روش تحلیل محتوا از نوع توصیفی استفاده گردید. هدف از تحلیل محتوای متن شناسایی، اهداف، ارزش ها، فرهنگ و تمایلات مصاحبه شونده است.

بعد از اینکه متن مصاحبه نوشته شده بارها مطالعه گردید، سپس یک تفسیر کلی درباره متن و ارتباط آن با همه پرسش های پرسیده شده صورت گرفت. در مرحله دوم، تحلیل دقیق تر هر پاسخ جداگانه آغاز شد و واژه های کلیدی و مهم متن شناسایی گردید تا قالب متن شناخته شود و تفکر اصلی مصاحبه شونده مشخص گردد. در مرحله سوم (واژه شناسی) زیر کلمات معنادار خط کشیده و در کنار متن یادداشت شدند و در مرحله ی پایان (جداسازی یا مقوله بندی) پس از جمع آوری واژه ها، دسته بندی، شمارش و کدگذاری انجام شد تا پس از در کنار هم قرار دادن واژه ها، تفکر و نوع نگرش دانش آموزان در آنها شناسایی شود (منادی و همکاران، ۱۳۹۴).

برای بازبینی توسط دو تن از اساتید جامعه شناس و مشاور، پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. تایید پذیری^۲ در این پژوهش (به دلیل ثبت فعالیت ها در طول زمان) به طوری که سایر افراد بتوانند آنها را پی گیری نمایند، این امر بیشتر به معنای قدرت تحلیل و دقت داده ها و میزان تایید آنهاست (بریمن، ۲۰۰۱). در زمینه ملاحظات اخلاقی به دانش آموزان قول داده

1Burden

2 Confirm ability

3 Bryman

شد صحبتی با مدرسه و خانواده نشود و مطالبشان محفوظ خواهد ماند به همین دلیل پژوهشگر تلاش نمود محیط مناسبی را برای مصاحبه ایجاد نماید.

یافته‌های پژوهش:

پس از گردآوری داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها، مقوله‌های زیر از متن آنها استخراج گردید:

۱۱۴

۱- عوامل فردی وابسته به دانش‌آموزان و نیازهای آنها:

در پاسخ به این پرسش: چرا دانش‌آموزان دبیرستانی گرایش بیشتری به انجام رفتارهای پرخطر دارند؟ بسیاری از مصاحبه‌شوندگان به زیرمقوله‌هایی از قبیل:

الف: لذت‌جویی: نوجوانان که با ارتکاب رفتارهای پرخطر بیشتر به لذت‌جویی آنی توجه دارند تا به پیامدهای رفتار پرخطرشان. پاسخ چند تن از دانش‌آموزان در مورد کشیدن سیگار و نوشیدن الکل: با اولین پُک سیگار احساس خیلی خوبی داشتم و لذت زیادی بردم و همیشه پول تو جیبم بود و برای تفریح و خوش‌گذرانی هر کاری می‌کنم. تعدادی می‌گفتند «جوانی و خوشی» حالا خوش نگذرانیم کی لذت ببریم. اکثر آنان نیز ارتباط جنسی و ارتباط با جنس مخالف را تنها برای لذت بردن و تجربه آموزشی انجام می‌دادند.

ب: کنجکاوی: رفتار انسان تجلی برخی نیازهای اساسی و همگانی است. یکی از مصاحبه‌کنندگان بیان داشت: از بچه‌گی به قول مادرم به همه چیز فضولی می‌کردم هر چه را ازم منع می‌کردن دنبالش می‌رفتم تو مدرسه هم بچه‌ها یواشکی سیگار و علف می‌آوردن و زنگ‌های تفریح و ورزش می‌رفتیم پشت مدرسه و می‌کشیدیم، می‌خواستیم ببینم این چیه که همه تعریفش را می‌کنند. چند دانش‌آموز نیز در صحبت‌های خود تجربه استفاده سیگار و مواد و ارتباط جنسی را برای تحریک حس کنجکاوی خود بیان نمودند.

پ: کسب هویت: یکی از ویژگی‌های مهم دوران نوجوانی به دست آوردن هویت مثبت است. به‌طور نمونه دو تن از دانش‌آموزان در مصاحبه خود چنین گفتند: «هر چه ما خواستیم تو مدرسه خودمان را نشان بدیم و برای خودمان کسی بشیم نشد که نشد» دانش‌آموز دوم: «همیشه دوست داشتم با بزرگترها بپریم با پسرهای سوم دبیرستانی و چهارمی‌ها رفت و آمد می‌کردم باهاشان بیرون می‌رفتیم و تو خیلی از میهمانی‌هایشان هم بودم آنجا با سیگار و مواد و مشروب آشنا شدم». یکی می‌گفت، من نمی‌دانم برای چی به دنیا آمدم و از زندگی چی

می‌خوام فقط می‌دانم باید هرکاری دوست دارم انجام بدهم. دیگری گفت: «ما که نفهمیدیم کی هستیم و چی می‌خواهیم».

ت: اعتماد به نفس کاذب: نداشتن اعتماد به نفس واقعی از همان کاستی‌های کمبود هویت و شرایط تربیتی است که از خانه شروع می‌شود و در مدرسه شدت می‌یابد. یکی از دانش‌آموزان بیان نمود: «من اینقدر به خودم اعتماد داشتم که می‌گفتم من که گرفتار نمی‌شم همیشه فکر می‌کردم معتادها و افراد خلافکار همیشه همین‌طور کتیف و ذلیل بوده‌اند» یا دیگری گفت: پاشنه کفشم را می‌انداختم بالا و طوری تو مدرسه راه می‌رفتم که کسی جرات نداشته باشد به من «تو» بگه. دیگری گفت: همیشه سعی می‌کنم خیلی خوب بپوشم تا کسی بهم سوءظن نکند و هرکاری بکنم. دیگری گفت، فکر می‌کردم تو دنیا کسی نمی‌تواند سرم را کلاه بذاره و این منم که همه را سرکار می‌زارم اما افتادم تو دام. دیگری گفت: «کسی جرات داره در مقابل این هیکل چیزی بگه».

ث: قهرمان‌نمایی: یکی از زمینه‌های تفکرات نوجوان در این دوران «تفکر درباره ایده‌آل خود» است. نوجوان خود را به صورت افراد معروف و قهرمانان در جامعه می‌بیند و برای رسیدن به آن‌ها از هر راهی تلاش می‌کند. گفته یکی از دانش‌آموزان: «همیشه آرزو داشتیم به جای (نام هنرپیشه‌ای، قهرمان ورزشی) باشم قبلاً که کوچک بودیم تنها در خیال بود اما الان که مردی شدیم هر جور شده کاری می‌کنیم که مثل آن‌ها (نام هنرپیشه) شویم و بتوانیم دخترها را عاشق خودمان کنیم» چند دانش‌آموز دیگر در انجام این رفتارها می‌خواهند به دیگران ثابت کنند که می‌توانند و بزرگ شده‌اند و از عهده هر کاری برمی‌آیند. دیگری گفت: هر طور شده با مدل و آرایش خودم را شبیه (نام خواننده) خواهم کرد.

جدول ۱: فراوانی و درصد عوامل فردی وابسته به دانش‌آموزان و نیازها

درصد	فراوانی	زیرمقوله
۱۰۰٪	۲۰	لذت جویی
۹۰٪	۱۸	کنجکاوی
۸۰٪	۱۶	کسب هویت
۷۰٪	۱۴	اعتمادبنفس کاذب
۳۰٪	۶	قهرمان‌نمایی

براساس جدول ۱: زیرمقوله مربوط به عوامل فردی و نیازهای دانش‌آموزان، لذت‌جویی، کنجکاوای کسب هویت، و اعتمادبه‌نفس کاذب با بالاترین درصدها (۱۰۰٪، ۹۰٪ و ۸۰٪ و ۷۰٪) بیشترین عوامل فردی و نیازهای دانش‌آموزان است. قهرمان‌نمایی با کمترین درصد (۳۰٪) از عوامل فردی در بروز رفتارهای پرخطر است.

زیرمقوله‌های پنهان در زمینه عوامل فردی و نیازهای دانش‌آموزان که در بازخوانی مکرر مطالب گفته شده در مصاحبه‌ها آشکار گردیده است که نیاز به توجه بسیار دارد: عدم یادگیری مهارت‌های تفکر و تصمیم‌گیری، نداشتن هدف و برنامه‌ریزی برای آینده، عدم توجه به ارزش‌ها، هویت‌های سردرگم و تثبیت نشده، تشویقات و تنبیه‌های نابجای والدین، ضعف در شکل‌گیری شخصیت نوجوان، عزت‌نفس پایین نوجوانان است.

۱- **مقوله عوامل وابسته به بافت و زمینه:** در پاسخ به این پرسش پژوهش، از نظر دانش‌آموزان در معرض خطر، چه عوامل در بروز رفتارهای پرخطر نقش دارند؟ بسیاری از مصاحبه‌شوندگان به زیرمقوله‌هایی از قبیل:

الف: ارتباط با همسالان: تأثیر نیرومند گروه‌های همتا و همسالان بر رشد «هویت من» در نوجوانی و گرایش آنها به سوی دوستان نقش مهمی در چگونگی رفتار آنها خواهد داشت. اکثر دانش‌آموزان ارتباط و معاشرت خود را بیشتر با همسالان خود بیان می‌داشتند و از این که خانواده آنها را درک نمی‌کنند و نمی‌گذارند آن‌ها کارهایی را که می‌خواهند انجام دهند گله‌مند بوده‌اند. چند تن از دانش‌آموزان بیان داشتند: «ما هر کاری که دوستامون بگن حاضریم براشان انجام بدیم تنها آنها هستن که ما را درک می‌کنند». چند نفر دیگر گفتند: با دوستامون است که خوش می‌گذرانیم. دیگری گفت: دوستامون خیلی چیزها بلدند و به ما یاد می‌دهند که والدینمون اصلاً بلد نیستند. دیگری گفت: بابا پدر و مادرامون مال نسل گذشته‌اند چی از حال امروز ما دارند اما دوستامون همه چیز می‌دانند.

ب: سرگرمی با موبایل و تبلت و پرسه‌زدن در فضای مجازی: امروزه بیشترین وقت دانش‌آموزان با موبایل‌ها، تبلت‌ها و فضا‌های مجازی پر شده است که با اطلاعات نادرست اما با جاذبه‌های قوی آنها را سرگرم نموده است. اغلب می‌گفتند: والله بدون خرج و مخارج خیلی چیزها می‌بینیم و لذت می‌بریم. تقریباً بیشتر دانش‌آموزان صادقانه اقرار کردند: «بعد از دیدن

فیلم‌های نامناسب رفتار پرخاشگرانه و حالت بدی دارند و برای ارضاء خود به الکل و سیگار و مواد روی می‌آورند». دیگری گفت: «من اکثراً دوست دخترهامو از همین راه بدست آوردم». پ: دسترسی آسان و ارزان به انواع مواد: دسترسی به انواع سیگار و مواد ارزان در خیابان مخصوصاً در اطراف مدارس و پارک‌ها، دانش‌آموزان بیان می‌داشتند: «باور کنید همین امروز زنگ که خورد با هم از در مدرسه برویم بیرون و تو پارک‌های اطراف به راحتی می‌توانی هر چه بخوای با ۲۰ یا ۳۰ تومان بدست بیاری اصلاً می‌آیند جلوت می‌گن اهلشی بده بیاد». چند نفر دیگر گفتند: خیلی لذت داره بعدشم خوش تیپ می‌شویم جلو دخترا حال می‌کنیم. ت: میهمانی‌ها و دورهمی‌های مختلط: همچنین بیشتر دانش‌آموزان اظهار می‌داشتند: تفریحشان در گذراندن دورهمی‌هایی باحضور جنس مخالف و استفاده از مواد مختلف بود. «یکی از دانش‌آموزان: هر شب جمعه پول می‌زاریم رو هم، هرکی هر چی داره، ۲۰ یا ۳۰ تومان، کمی کالباس و نان و مشروب می‌خریم همه دور هم جمع می‌شیم هر دفعه هم یک از بچه‌ها سر مادر، پدراشان گرم می‌کنند که از خانه برن بیرون، مواد اینا هم هرکی اهلشه می‌آره، کلی خوش می‌گذرانیم»

ث: الگوپذیری منفی از تضاد در حرف و عمل مسئولان و بزرگترها: عدم همبستگی بین گفتار و عمل و تضاد فوق‌العاده افرادی در جامعه باعث شده است بسیاری از دانش‌آموزان هیچ‌گونه اعتقاد و باوری به حرف بزرگترها و مسئولان نداشته باشند. چند تن از دانش‌آموزان بیان می‌داشتند: «الگومون کیه دیگه (نام یکی از افراد معروف) آن‌ها هرچی کاری کنند و بخورند اشکالی ندارد» و دیگری می‌گفت: «معلم جغرافیامون زنگ‌های تفریح می‌رود توی ماشینش پشت ساختمان خودش را می‌سازد و سرحال می‌شه هی باهامون شوخی می‌کند ولی زنگ اول می‌خواست همه مارا خفه کند. «خوب می‌دانید دیگه کجا رفته بود؟ دیگری گفت: بابام خودش هر کاری می‌کنه برای ما که جوانیم بده!!!»

ج: نبود مکان مناسب تفریحی و ورزشی: کمبود و نبود مکان‌های تفریحی و ورزشی مناسب و جاذب در بسیاری از محلات برای نوجوانان آن‌ها را درگیر برنامه‌های خودشان نموده است. اکثر دانش‌آموزان از نبود و یا گرانی مکان‌های تفریحی، ورزشی گله‌مند بودند به گفته چند تن از دانش‌آموزان: «هر جا می‌خواهی بری خوش بگذرانی پول خوب می‌خواد» یا دیگری گفت: «مکان‌های سرگرمی مان کجاست همه جا با پول، از کجا بیاریم پس می‌رویم تو خانه

یکی، یک دوره‌می راه میاندازم» دیگری گفت: من ورزش خیلی دوست دارم اما هر جا می‌خوام یا گروه یا به برنامه مدرسه‌ام نمی‌خورد. دیگری گفت: جاهای خوب و کلاس بالا خوبه که آن هم مال از ما بهترین است.

چ: ناآگاهی و بی‌توجهی خانواده و اولیاء در مدرسه: گاهی فشارها و انتظارات و یا ناآگاهی و ساده‌لوحی بیش از حد والدین و اولیای مدرسه فرزندان را دچار مشکلات و چالش‌هایی می‌نماید. پاسخ یکی از دانش‌آموزان: «اینقدر پدرم دنبال کارهاش بود و مادرم هم به کل من را فراموش کرد البته همیشه به غذا، لباس، و پول تو جیبی‌ام می‌رسید منم دنبال کارای خودم بودم». دانش‌آموز دیگری گفت: «اکثر در کلاس میز آخر می‌نشستم و چرت می‌زدم معلم‌ها هم که می‌پرسیدند چته؟ می‌گفتم تا دیر وقت کمک بابام کار می‌کنم و کلی هم برام دلسوزی می‌کردند بیچاره‌ها چه ساده بودند» دیگری گفت: «بابا، مدرسه‌امون اینقدر شلوغه کی به کی است. دیگری گفت: تو مدرسه ساکت و آرام هستم کسی بهم کاری ندارد، تازه می‌گن چه پسر خوبی هستی!!!».

ح: انگ یا برچسب زدن: بسیاری از افراد تحت تاثیر برچسب‌های نامناسب و نادرست به سمت رفتارهای خلاف کشانده می‌شوند. یکی از دانش‌آموزان بیان نمود: «چون تو مدرسه هی‌کلم بزرگ و اهل دعا بودم هر کسی کار بد می‌کرد من را به دفتر می‌کشاندند. تا اینکه دیگه بهم برخورد و گفتیم حالا که همه می‌گن من بدم بذار خودم را نشان بدم. از اون به بعد هر کاری هم که بلد نبودم از بچه‌های مدارس دیگه یاد می‌گرفتم تا برای خودم تو مدرسه کسی شدم همه ازم حساب ببرند» دانش‌آموز دیگری بیان نمود: «اولش تو کلاس دوم یک دفعه مشقامو ننوشتم معلم‌مان خیلی دعوا کرد ولی از من نپرسید چرا ننوشتی؟ یک دفعه دیگه هم با این که پول نیاز نداشتم اما چون می‌خواستم معلم‌مان را اذیت کنم پول یکی از بچه‌ها را برداشتم از این خانم خیلی بدم می‌آید هنوزم ازش متنفرم».

خ: محدودیت‌های مالی، اجتماعی نداشتن کار: محدودیت‌ها را می‌توان در کمبودهای مادی و اجتماعی زندگی برشمرد. یکی از دانش‌آموزان بیان نمود: «راستش من از اولش به درس و مشق علاقه‌ای نداشتم اما فشار خانواده رو سرم زیاد بود پول و پارتی هم نداریم می‌دانم درس خواندنم فایده ندارد، خلاصه باید سر خودم را گرم کنم یا نه؟» دانش‌آموز دیگری: «خوب ما هم دنبال دوست و رفیق بودیم و با روش‌های مختلف پول جور می‌کردیم که ظاهر مان از

دیگران کمتر نباشد» چند تن دیگر بیان داشتند: «از بیکاری است بابا به کی بگیریم». دیگری ادامه می‌داد: «وقتی ما نداریم و از ما بهترین سوار بهترین ماشین‌ها می‌شوند ما باید فقط سر خودمان را یک جوری گرم کنیم».

جدول ۲: فراوانی و درصد عوامل وابسته به بافت و زمینه

درصد	فراوانی	زیر مقوله
۱۰۰٪	۲۰	۱- ارتباط با همسالان
۱۰۰٪	۲۰	۲- سرگرمی با موبایل و تبلت پرسه‌زدن در فضای مجازی
۱۰۰٪	۲۰	۳- دسترس آسان و ارزان انواع مواد
۹۰٪	۱۸	۴- میهمانی‌ها و دورهمی‌های مختلط
۸۰٪	۱۶	۵- الگوپذیری منفی تضاد در حرف و عمل مسئولان و بزرگترها
۷۰٪	۱۴	۶- کمبود مکان مناسب تفریحی و ورزشی
۵۰٪	۱۰	۷- ناآگاهی و بی‌توجهی والدین و اولیاء مدرسه
۴۰٪	۸	۸- انگ یا برچسب زدن
۳۰٪	۶	۹- محدودیت‌های مالی، اجتماعی و نداشتن کار

براساس جدول ۲: زیرمقوله مربوط به عوامل وابسته به بافت و زمینه: بیشترین عوامل، ارتباط با همسالان، سرگرم شدن با موبایل و پرسه‌زنی در فضای مجازی؛ دسترس آسان و ارزان به انواع مواد؛ میهمانی‌ها و دورهمی‌های مختلط؛ الگوپذیری منفی از تضاد در حرف و عمل بزرگترها و مسئولان، کمبود مکان مناسب تفریحی و ورزشی با بالاترین درصدها (۱۰۰٪، ۱۰۰٪ و ۱۰۰٪) و ۹۰٪ و ۸۰٪ و ۷۰٪)؛ ناآگاهی و بی‌توجهی والدین و اولیاء مدرسه؛ انگ یا برچسب‌زدن؛ و محدودیت‌های مالی، اجتماعی و نداشتن کار درصدهای پایین‌تری (۵۰٪ و ۴۰٪ و ۳۰٪) در بروز رفتارهای پرخطر دانش‌آموزان بود.

زیرمقوله‌های پنهان عوامل وابسته به بافت و زمینه:

عدم ارتباط مناسب با فرزندان، شکاف نسلی، عدم آموزش و نظارت کافی والدین برای استفاده از فضاهای مجازی؛ بی‌توجهی مسئولان، ناامنی در جامعه، از بین رفتن قبح بسیاری ارزش‌ها، آزادی بدون نظارت نوجوانان، عدم توجه بزرگان به هر نوع عمل، رفتاری، کلامی که چگونه می‌تواند تأثیرات منفی مخرب گذارد، از بین رفتن ارزش‌های دینی، بی‌اعتمادی، رواج رفتار

ناپسند در جامعه، کمبود مکان مناسب برای تخلیه روحی، جسمی و انرژی‌های سرکش نوجوان، از بین بردن سرمایه‌های جامعه، مهاجرت به کشورهای دیگر، شیوع بدست آوردن پول از هر راهی، تضاد طبقاتی در جامعه، ناامیدی به آینده، افت تحصیلی است.

آخرین پرسشی که از همه مصاحبه‌کنندگان پرسیده شد: تمایلات و خواسته‌های شما چیست؟ پول‌دار شدن و ارتباط با جنس مخالف: در مورد این پرسش همه دانش‌آموزان با اتفاق نظر بیان می‌داشتند «می‌خواهیم پول‌دار شویم و دوست دختر داشته باشیم». یکی از دانش‌آموزان برایم نوشت: «تمام روز و شب در حسرت داشتن معشوقی با پول زیاد هستم که همه جای دنیا را بروم و خوش بگذرانم». دانش‌آموز دیگر: «بابامون هم سن ما بود ازدواج کرد خوب چرا برای ما زن نمی‌گیرند». دانش‌آموز دیگر: «حالا اگر شرایط و پول زن گرفتن را نداریم برای چند ساعت که می‌توانیم دوست داشته باشیم» این نکته بسیار قابل توجه است که بسیاری از دانش‌آموزان ما در این سن و با شرایط کنونی خواسته‌هایی جزء لذت جویی و خوشگذرانی ندارند و برای رسیدن به آن دست به هر کاری می‌زنند.

به طور خلاصه، براساس داده‌های جداول می‌توان گفت مهم‌ترین عامل در بروز رفتار پرخطر در دانش‌آموزان در زمینه فردی: لذت جویی، کنجکاوی، کسب هویت، اعتماد به نفس کاذب و قهرمان‌نمایی بود. در زمینه عوامل وابسته به بافت و زمینه: ارتباط با همسالان؛ سرگرمی با موبایل پرسه‌زنی در فضای مجازی، دسترسی آسان و ارزان انواع مواد، میهمانی‌ها دوره‌می‌های مختلط، الگوپذیری منفی از تضاد در حرف و عمل بزرگترها و مسئولان، کمبود مکان مناسب تفریحی و ورزشی، ناآگاهی و بی‌توجهی والدین و اولیاء مدرسه، انگ یا برچسب زدن، محدودیت‌های مالی، اجتماعی و نداشتن کار بود.

بحث و نتیجه‌گیری:

هدف پژوهش حاضر، بررسی علل گرایش دانش‌آموزان پسر دبیرستانی شهر تهران در بروز رفتارهای پرخطر است. نتایج پژوهش‌های (رحمانی فضلی، ۱۳۹۵؛ موسوی چلک، ۱۳۹۴؛ مسلمی فر، ۱۳۹۴؛ آتش‌نفس، قربانی، طباطبایی، عباس‌پور و محمودیان، ۱۳۹۳؛ رشید، ۱۳۹۳؛ هاشمیان‌فر، دهقانی و اکبرزاده، ۱۳۹۲؛ سام‌گیس، ۱۳۹۲؛ ملکی، ۱۳۹۳) نشان داد شیوع رفتارهای پرخطر در میان دانش‌آموزان دبیرستانی افزایش یافته است. عوامل گوناگونی در بروز رفتارهای پرخطر دانش‌آموزان نقش دارند. در مورد زیر مقوله‌های عوامل فردی وابسته به

دانش آموزان و نیازهای آنها بالاترین نیازها: لذت جویی، کنجکاوی، کسب هویت، در نوجوانان بدون توجه به پیامدهای آن بوده است. این یافته با نتایج پژوهش‌های (ذاکری پور، غلامرضا؛ فتحی، یوسف، ۱۳۹۳؛ اریکسون، ۱۹۷۹؛ مارسیا، ۱۹۶۶) شکل‌گیری شخصیت و عدم تثبیت هویت نوجوانی و هویت؛ گلاسر (۱۳۹۰) نیازهای دوران نوجوانی؛ موتسیانا، کارت، کلارک، بلیکمور و شارو (۲۰۱۳)؛ راجرز (۱۹۷۸) پروین (۱۳۷۴) لذت جویی و کنجکاوی و کسب تجربه‌های جدید بندورا (۱۹۸۶) همسویی دارد.

در تبیین این یافته‌ها می‌توان از نظریه پیازه (۱۹۷۳) هیجان خواهی، احساس بزرگی و کنجکاوی، قهرمان‌نمایی، گرایش به هنجارشکنی نوجوان، در نظریه اریکسون (۱۹۷۹) هویت‌یابی و خودشناسی نوجوان، نظریه انتخاب گلاسر (۱۳۹۰) به دنبال نیازها و در نظریه فروید (۱۹۴۸) به دنبال لذت جویی و میل به تجربه‌های تازه و کنجکاوی، رفتارهای پرخطر است که از ویژگی‌های دوران بلوغ و نوجوانی است. نوجوانان می‌خواهند نشان دهند که استقلال بیشتری یافته‌اند هر چند به بهای درگیر شدن در خطرات جدی باشد. وقتی کنجکاوی با هنجارهای اجتماعی در تعارض قرار می‌گیرد، ددرس‌های بیشتری دارد. این وظیفه بزرگترها است که نیاز به کنجکاوی را در فرزندانشان هدایت نمایند.

در ارتباط با زیر مقوله‌های عوامل وابسته به بافت و زمینه: محیط و شرایط آن نقش مهمی در بروز رفتار فرد دارند. ارتباط با همسالان با درصد بالایی به عنوان یکی از مهمترین عوامل است، در پژوهش‌های استیفانی، سباستین، کوهن، کادوش، بلیکمور (۲۰۱۲)؛ چنگ (۲۰۱۲)؛ شوماخر (۲۰۱۰)؛ فلانری، سینگر، وستر، ۲۰۰۴؛ بندورا، ۱۹۸۶؛ گلاسر، ۱۳۹۰، ساترلند، ۱۹۴۲) یادگیری از طریق ارتباط با همسالان بررسی شده است و ارتباط معنا دار آنها مشخص گردیده است.

امروزه اغلب نوجوانان با همسالان خود و یا سرگرم پرسه‌زنی در فضاهای مجازی هستند. همچنین، میهمانی‌ها و در دوره‌های مختلط که هزینه آنچنانی ندارد و لذت زیادی هم دارد. یافته‌های این پژوهش با یافته‌های پژوهش‌های (روباکا، ۲۰۱۲)؛ کولدیپ، ۲۰۰۹؛ قصابی، صنعتی، شرقی، عزتی و چمنی، ۱۳۹۱؛ مک فیلی، ۲۰۰۱) و تاثیرات محیط‌های گوناگون و تاثیرات مخرب فضاهای مجازی همسو است. همچنین همسو با پژوهش‌های (آیزنک، ۱۹۸۸)؛ گلاسر، ۱۳۹۰؛ راجرز، ۱۹۸۷) نیازهای نوجوان برای لذت بردن و شاد بودن در میان دوستان

در این دوران تاثیر بسیاری در رفتار آنها دارد. عدم ارضای مناسب نیازهای آنان می‌تواند آنها را به انجام هرگونه رفتاری وا دارد.

در تبیین این یافته‌ها می‌توان آن را با نظریه رفتار مشکل‌ساز (جسور ۱۹۷۷) که علل بروز رفتارهای مشکل‌زای نوجوانان را وابسته به عوامل شخصیتی و محیطی می‌دانند که با توجه به نوع شخصیت و هویت خود چگونه تحت تاثیر محیط قرار خواهند گرفت همسو دانست. همچنین با توجه به نظریه انگ یا برچسب زدن (لمرت، ۱۹۷۹؛ بکر، ۱۹۶۳؛ صدیق سروستانی، ۱۳۸۹) که عامل بروز رفتارهای پرخطر دانش‌آموزان نوجوان را اساس برچسب‌زدن آن‌ها در خانه یا بیشتر در مدرسه می‌دانند که آن‌ها گرایش بیشتری به ارتباطات و رفتارهای پرخطر خواهند داشت. اهمیت دادن به شرایط تربیتی و آرامش این مکان‌ها باید در اولویت قرار گیرند.

الگویذیری و تضاد از حرف و عمل مسئولان و بزرگترها که از درصد بالایی برخوردار بود؛ همسو با یافته‌های (مک دوگال، ۱۹۷۵؛ هیرشی، ۱۹۶۹؛ ساترلند، ۱۹۴۲؛ الکنید، ۱۹۹۴؛ در برک، ۲۰۰۷) است. تضاد بین شعار و عمل افراد مسئول در جامعه و بزرگترها علل گسست نوجوانان با جامعه است که به روش‌های گوناگون مخالفت خود را بیان می‌نمایند.

این یافته را می‌توان براساس نظریه رشدشناختی، پیازه (۱۹۷۳) تبیین نمود که معتقد است: در دوران نوجوانی فرد به تفکر انتزاعی می‌رسد، این تفکر دارای مشخصات: انتقاد از افراد صاحب قدرت، تمایل به بحث و مجادله، گاهی دوگانگی در تفکر و عمل است. این تغییرات شناختی نوجوان، نیاز به افرادی دارد که او را در یابند و درک نمایند. همسو دانست. در نظریه مارسیا (۱۹۶۶؛ سیف، ۱۳۹۳) اهمیت به دگرگونی در شرایط اجتماعی، اقتصادی و رویدادهای جهانی بر ساختاری که فرد هویت خود را در آن می‌سازد و رفتاری مطابق آن بروز می‌دهد اثر بسیار خواهد داشت. هنگامی که تضادها در جامعه شکل می‌گیرد نوجوانان سردرگم قادر نخواهند بود الگو و مربی مناسبی پیدا نمایند گرایش بیشتری به سوی همسالان خواهد داشت. در مورد آرزوها، تمایلات و خواسته‌ی همه دانش‌آموزان، پولدار شدن و داشتن رابطه عشقی بود. یافته‌های پژوهش همسو با یافته‌ها (موسوی چلک، ۱۳۹۴؛ ملکی، ۱۳۹۳؛ بروکس، هریس، ترال و وود، ۲۰۰۲؛ برگمن، اسکات، ۲۰۰۱؛ آیزنک، ۱۹۸۸؛ راجرز در پروین، ۱۳۷۲؛ کاوه، ۱۳۹۱؛ مک فیلی، ۲۰۰۱) با افزایش رفتارهای پرخطر نمایانگر آن است. همسو با نظریه

فروید (۱۹۴۸) که معتقد است: لذت‌جویی نقشی مهمی در زندگی فرد دارد. در این دوران نوجوان فکر می‌کند که به اندازه کافی بزرگ شده است و می‌تواند از قید عقده‌های ادیپی و تضادهایی که در کودکی برای او وجود آمده است آزاد گردد. با فاصله گرفتن از والدین و ارتباط با جنس مخالف و ارتباط جنسی با آن‌ها لذت بیشتری ببرد که ناگفته نماند این رفتار او را دچار مشکلاتی می‌نماید (سیف، ۱۳۹۳).

با توجه به نتایج پژوهش کلداس، هاشم، اسماعیل (۲۰۱۵) در ارتباط با افزایش رفتارهای پرخطر دانش‌آموزان در مالزی نیاز به آموزش‌های مهارت‌های تفکر در مدارس را ضروری دانسته‌اند. همچنین در پژوهش نجفی، رحیمیان، بوگر، دهشیری و بیگدلی (۱۳۹۲) فقدان مهارت‌های حل مساله و مهارت‌های ارتباطی را که به عنوان عوامل خطر ساز در نوجوانی نام برده‌اند، می‌توان نتیجه گرفت برای پیشگیری و مهار رفتارهای پرخطر نوجوانان بهترین راه آموزش و آگاهی دادن با توجه به شرایط سنی و نیازهای آنهاست. شناخت علل گرایش نوجوانان به رفتارهای پرخطر (در زیرمقوله‌های آشکار و پنهان پژوهش) برای پیشگیری و درمان این معضل اجتماعی امری ضروری است و به دست اندرکاران آموزشی و سیاست‌گذاران کمک می‌نماید تا در جهت بهبود و ارائه راه‌حل‌های مناسب برای مهار و کاهش این رفتارها اقدامات موثر انجام دهند.

پیشنهادها:

با وجود محدود بودن نمونه و محدودیت در تعمیم‌پذیری یافته‌ها، با این وجود می‌توان بر پایه‌ی نتایج پژوهش پیشنهادهای زیر را ارائه نمود:

تاکید بسیار به شرایط رشدی و برآوردن نیازهای این دوره با درایت و همفکری اساتید و دست‌اندرکاران آموزشی، انتشار، اطلاع‌رسانی، و برگزاری کارگاه‌های آموزشی مهارت‌های تفکر در رسانه‌ها و فضاهای مجازی، با جذابیت بیشتر در تقابل با سایت‌های بیگانه و اطلاع‌رسانی به همه اقشار جامعه، همفکری با دانش‌آموزان در برنامه‌ها و مشورت گرفتن از آنها در فعالیت‌های مختلف، برای ایجاد کسب هویت مثبت. برگزاری برنامه‌های تفریحی در قالب مهارت‌های زندگی، و شغلی با همکاری اولیاء و دانش‌آموزان با سرمایه‌گذاری‌های دولت و مردم، تاسیس و احداث فضاهای ورزشی و فکری (خانه هوشمند) در مناطق مختلف، تاکید بر امر الگوپذیری نوجوانان مخصوصاً از بزرگترها و مسئولان در یکی نمودن حرف و عملشان.

منابع:

- آتش نفس، الهه؛ قربانی، راهب؛ طباطبائی، موسی؛ عباس پور، سمیه؛ محمودیان، علیرضا (۱۳۹۳). رفتارهای پرخطر شایع و عوامل خانوادگی از دیدگاه نوجوانان: یک پژوهش کیفی، فصلنامه خانواده‌پژوهی، سال ۱۰، شماره ۳۸. صص ۱۲-۱۶.
- احدی، حسن؛ جمهری، فرهاد (۱۳۸۵). روانشناسی رشد، تهران: پردیس، چاپ سوم.
- حسن پاشا، شریفی، نجفی زند (۱۳۷۵). جرم و شخصیت، تهران: انتشارات رهنما.
- سید محمدی، یحیی (۱۳۹۲). روانشناسی رشد، تهران: انتشارات ارسباران.
- جوادی، محمدجعفر؛ کدیور، پروین (۱۳۷۴). روان‌شناسی شخصیت. تهران: انتشارات رسا، چاپ اول.
- ذاکری پور، غلامرضا؛ فتحی، یوسف (۱۳۹۳). شناسایی علل گرایش روان‌شناختی نوجوانان به رفتارهای پرخطر و راهکارهای مقابله با آن، دانشگاه شهید بهشتی.
- رحمانی فضلی، عبدالرضا (۱۳۹۵). آسیب‌های اجتماعی و جامعه، سایت آفتاب نیوز، ۱۷ خرداد.
- رشید، خسرو (۱۳۹۳). پژوهش گسترده در مورد رفتار پرخطر در بین جوانان ایران، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۵۷.
- زرافشان، علی (۱۳۹۰). دفتر آمار و برنامه ریزی و بودجه آموزش و پرورش تهران.
- سام گیس، بنفشه (۱۳۹۱). آمار اعتیاد در ایران. روزنامه اعتماد ۲ مهرماه.
- سلیمی، علی؛ داوری، محمد (۱۳۷۸). جامعه‌شناسی کجروی. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- سیف، علی اکبر (۱۳۹۲). روانشناسی پرورشی نوین، تهران: انتشارات نشر دوران.
- ستوده، هدایت اله (۱۳۷۹). آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران: انتشارات آوای نو.
- شکری، نسرين؛ نظری، هیمن، موسوی، سیده مریم؛ اکبری، طیبه؛ صفایی زاد، ایرج (۱۳۹۳). همبستگی رفتارهای پرخطر در نوجوانان دانش آموز با شیوه‌های فرزند پروری والدین، دانشگاه آزاد همدان.
- صافی، احمد (۱۳۸۷). مدیریت و نوآوری در مدارس، تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.

- صادقی، م؛ گیلانی پور، م (۱۳۸۸). بررسی وضعیت بهداشت جوانان، واحد پژوهش و تحقیق تهران: انتشارات. رشد.
- صدیق سروستانی، رحمت الله (۱۳۸۹). آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات اجتماعی)، تهران: نشر سمت.
- طبیبیان، محمد (۱۳۹۰). آمار جمعیتی ایران، روزنامه اقتصاد ایران، ۱۳ اردیبهشت.
- قصابی، رضوان؛ چمنی، سولماز؛ عزتی، رحمان؛ صنعتی شرقی، نادر (۱۳۹۱). بررسی اثرات استفاده از برنامه های ماهوا های برهویت دینی، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی سال ۲، شماره ۶، صص ۶۱-۸.
- کاوه، محمد (۱۳۹۱). آسیب شناسی بیماریهای اجتماعی، تهران: انتشارات نشر جامعه شناسان.
- فیروز بخت، مهرداد (۱۳۹۰). نظریه انتخاب، تهران: نشر رسا.
- مسلمی فر، مهدی (۱۳۹۴). چالش های روابط میان جنسیتی نوجوانان در ایران، سایت توانا ۳۰. آبان.
- ملکی، مجتبی (۱۳۹۳). آمار تکان دهنده ای از اعتیاد نوجوانان و تحصیل کرده ها، ۱۹ اسفند ماه. خبرگزاری ایسنا.
- موسوی چلک (۱۳۹۴). آمار ایدز در ایران، ۲ تیر ماه روزنامه شبکه خبر اینترنتی.
- منادی، مرتضی؛ عابدی، فاطمه؛ طالب زاده، لیلا (۱۳۹۴). روش پژوهش کیفی کاربردی در علوم اجتماعی و علوم رفتاری، تهران: انتشارات جامعه شناسان. صص ۲۰۱-۲۰۴.
- نجفی، محمود؛ رحیمیان بوگر، اسحاق؛ دهشیری، غلامرضا؛ بیگدلی، ایمان (۱۳۹۲). شناسایی آسیب های اجتماعی براساس مهارت های زندگی در دانش آموزان، مجله مدرسه روانشناسی. پاییز ۹۲.
- هاشمیان فر، سید علی؛ دهقانی، حمید؛ اکبرزاده، فاطمه (۱۳۹۲). تأثیر دینداری و رسانه های جمعی بر احساس امنیت اجتماعی دانشجویان، پژوهش راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال ۲، شماره پیاپی ۵.

- Bandura, A. (1986). Social learning through imitation. In M. R. Jones (Ed), Nebraska Symposium on Motivation. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Bergman, M. M. Scott, J. (2001). Young Adolescents' Well-being and Health-risk Behaviors: Gender and Socioeconomic Difference's. Journal of Adolescence, 24, 183-197.
- Becker, J. (1963). Outsider's foundations for labeling theory: Studies in the Sociology of Deviance. New York: The Free Press. ISBN 978-0-684-83635-5.
- Blakemore, S. J.; Mills, K. L (2014). Is Adolescence a Sensitive Period for Sociocultural Processing? Annual Review of Psychology 65: 187–207.
- Boyer, W. (2006). The development of risk-taking: A multi-perspective review. Department of Psychology, The University of Chicago, Chicago, IL 60637, USA Brown, B. (2008)" Adolescents' relationships with peers". In: Lerner R, Steinberg L, editors. Handbook of adolescent psychology. 2. New York: Wiley; 2004. pp. 363–394.
- Brooks T, L, Harris, SK, Thrall JS, Woods ER. (2002). Association of adolescent risk behaviors with mental health symptoms in high school students. J Adolescent Health. Sep; 31(3):240-6.
- Blakemore, S. J.; Mills, K. L (2014). Is Adolescence a Sensitive Period for Sociocultural Processing? Annual Review of Psychology 65: 187–207.
- Bryman, Alan (2001). Social Research Method, Oxford University Press.
- Chung, J. (2012). The Effect Factor for Students' Deviant Behavior, National Taitung University, Taiwan. The Journal of Human Resource and Adult Learning, Vol. 8, Num.
- Erikson, Erik H. (1979) .Dimensions of a New Identity: The Jefferson Lectures in the Humanities (W. W. Norton & Company, Inc... McDougall.
- Flannery, D.J, Singer, M.I., & Wester, K. (2004). Violence exposure, psychological trauma, and suicide risk in a community sample of dangerously violent adolescents. Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 40(4), 435–436.
- Gilbert J. Botvin, Kenneth W. Griffin, Christopher Williams. (2015). Preventing Daily Substance Use among High School Students Using a Cognitive-Behavioral Competence Enhancement Approach. World Journal of Preventive Medicine. Vol. 3, No. 3, , pp 48-53.
- .Hartwick,O. Kubisiak,K. ,T.Marshik .(2014). The Effects of an At-Risk Label on the Attribution of Student Behaviour., Psychology Department. UW-L Journal of Undergraduate Research XVII .

- Jessor, R; Jessor, S. L (1977). Problem behavior and psychosocial development: a longitudinal study of youth. New York: Academic Press.
- Kuldip, R. (2009) .Impact of satellite television on urban Youth in India. Missouri: Warrensburg university.
- Kuldas, S. Hashim, SH. Ismail H, N (2015). Malaysian adolescent students' needs for enhancing thinking skills, counteracting risk factors and demonstrating academic resilience. doi: [10.1080/02673843.2014.973890](https://doi.org/10.1080/02673843.2014.973890).
- Koball, Heather. (2011)". Synthesis of Research and Resources to Support At- Risk Youth, OPRE Report # OPRE 2011-22, Washington, DC: Office of Planning, Research and Evaluation, Administration for Children and Families, U.S. Department of Health and Human Services.
- Laplantine, F. (2000). La description Ethnographies. Nathan, University.
- Little, E (2015). Problem-solving with teenagers. Educational and developmental psychology. Raising Children.net work. To Socialization.
- McDougall, W. (2001). (Original 1908, revised 1912). An Introduction to Social Psychology. Adamant Media Corporation. ISBN 1421223236.
- Matsumoto, M. (2008). Interaction Design Patterns for Learning Environments - Basic Concepts and a Prototype. IEICE Technical Report, vol. 106, no. 496, pp. 7-12 MVE2006-72.
- Moutsiana, Christina; Garrett, Neil; Clarke, Richard C; Lotto, R. Beau; Blakemore, Sarah-Jayne; Sharot, Tali. (October 2013). Human development of the ability to learn from bad news. Proceedings of the National Academy of Sciences 110 (41): 16396–16401.
- Mcfeely, S. (2001). Youth People's Path to Smoking. Nursing Standard 16.39-42.
- Menzies, L. Goddings, A.L. Whitaker, K.J., Blakemore, S.J. Viner, R.M (2015). The effects of puberty on white matter development. Developmental Cognitive Neuroscience, 116-128. Doi: 0.1016/j.dcn.2014.10.
- Robaka, SH. (2012) .Effect of Satellite television on the culture of Bangladesh. New york: European Journal of Business and Management. Vol: 4, No:9.
- Santrock.J.W.(2012). Educational Psychology." 5th Edition. Publisher: McGraw Hill; ISBN-10: 1259010244. K.
- Sutherland, Edwin H. (1942). Development of the Theory, in Karl Schuster., pp. 13–29. Chicago: University of Chicago Press.
- Shoemaker, D. J. (2010). Theories of Delinquency an Examination of Explanations of Delinquent Behavior. 6th ed. New York: Oxford University Press.

- Smetana, J.G. & VillaLobos M. (2010). Applied Research in Child & Adolescent Development: A practical guide, edited by Maholmes & Lomonaco. New York: Psychology Press. pp. 187–228.
- Stephanie, a, Sebastian.C ,K. Cohen.K, Kadosh, c. Blakemore.c.S. (2012). The social brain in adolescence: Evidence from functional magnetic resonance imaging and behavioral studies.
- Steinberg, L. (2014). Age of Opportunity: Lessons from the New Science of Adolescence. Houghton Mifflin Harcourt. ISBN 9780544279773. Retrieved 2015-08-19. The person questioning me at Guantanamo Bay about formal operations and IEDs was Marine Major Jeff Groharing, the attorney .
- Steinberg, L.(2016). Psychosocial Development during Adolescence. McGraw-Hill Global Education Holdings, LLC.

Archive of SID

Archive of SID